

Politika, alkotmányjog, büntetőjog az 1918/19-es hatalomváltásokkal kapcsolatos büntetőeljárásokban

Magyarország XX. századi történelmének viharos időszaka volt az I. világháborút követő évek: az 1918. október végi budapesti őszirozsás forradalom és a vesztes háborút nemzetközi jogilag befejező 1920. júniusi trianoni békeszerződés között az országterület szétszakadt, s több, egymást tagadó politikai rendszer követte egymást. E gyors változások idején az alkotmány intézményei csorbultak, hiszen hol volt államfő, parlament, hol nem; kétséges vagy hiányzó legitimitációjú kormányok követték egymást; továbbá kísérlet történt társadalmi rend váltásra.

Ekkor bukkant fel először múlt századi történelmünkben a bukott politikai rendszerek vezetőinek, részeseinek büntetőjogi felelőssége. Ez a történeti alkotmányon nyugvó jogfolytonosság jegyében merült fel, hiszen a restauráció eredményeként az abban megfogalmazott rend minősült megsértettnek. Ezt fejezte ki a Kúria 1886/1920. határozata, miszerint a „magyar alkotmányos államforma mint történelmi fejlemény és élő valóság... csupán szünetelt, de nem pusztult el; ehhez képest a magyar alkotmányos államformát a büntetőjogi védelem abból az időből is megilleti”.^[1]

E védelem csak az alkotmányosság szempontjából értelmezhető, hiszen az „állam elleni bűncselekmények fogalmát az állam mindenkori, érvényes fogalma és felépítése határozza meg”. A politikai büntetteknel „szemben a köztörvényes bűncselekményekkel, amelyeket... a társadalom egésze elítél”, a „társadalomról alkotott elképzelések, értékek ütköznek”.^[2]

A téma feldolgozásához alapos levéltári kutatások szükségesek, s ezek alapján a *sine ira et studio* szellemében készült tanulmányok. Ez az írás csupán vázlatosan foglalkozik az akkori történésekbe ágyazva a hatalomváltások miatti büntetőeljárásokkal, amelyekben keveredtek a politikai, alkotmányjogi és büntetőjogi elemek.^[3]

[1] Büntetőjogi döntvénytár 1921. XIII. 36.

[2] Barna, 2015, 13.

[3] A fővárosi levéltári anyag számbavételére lásd Biró, 2014, 76–213. A témát eddig részben feldolgozó munkák a kiadásuk korának megfelelően, kommunista munkásmozgalmi szemlélettel készültek, lásd Rév Erika: *A népbiztosok pere*. Budapest, Kossuth, 1969, 277 p.; Sik Ferenc: *Jogi megtorlás a Tanácsköztársaság politikai szereplői ellen Magyarországon (1919–1921)*. In: Csizmadia Andor (szerk.): *Jogtörténeti tanulmányok, III. kötet.*

A világháború végi bomlás állapotában a gróf Károlyi Mihály vezetésével és az ellenzéki pártok részvételével megalakult Magyar Nemzeti Tanács 1918. október 26-án a sajtóban közölte a „Magyarország népéhez!” intézett kiáltványát. Ez 12 pontban a békét, az ország demokratikus átalakítását tűzte ki célul, követelve a háborús korlátozások megszüntetését. A kiáltvány csatlakozásra hívta a lakosságot és a katonákat. A dokumentum az addigi jogrendet részint tagadta, másrészt a külföldet arra szólította fel, hogy az országot érintő ügyekben a „mai kormányhatalom helyett... a Magyar Nemzeti Tanáccsal keressenek közvetlen kapcsolatot”.^[4]

A kiáltványt közlő, cenzúrát megtagadó lapok elkobzását a hatályos jog szerint elrendelte a Budapesti Királyi Ügyészség, de ezt már nem hajtották végre. Az izzó társadalmi közhangulatra figyelemmel vezetője, e zavaros időkben kulcsszerepet játszó Váry Albert főügyész helyettes úgy foglalt állást, hogy „bár a felhívásban a Btk. 173. §-ába ütköző lázítás büntettének jelenségei mutatkoznak, a bűnvádi eljárás megindítását célszerűségi okokból mellőzendőnek” tartja.^[5]

A fővárosban 1918. október 31-én a rendőrség és katonaság támogatásával a Nemzeti Tanács vette át a hatalmat. Ennek elismerését jelentette, hogy IV. Károly király e napon miniszterelnökké nevezte ki Károlyi Mihályt, akinek a vezetésével megalakult kormány az uralkodóra – személyes megbízottjának (*homo regius*), Habsburg József főherceg tábornagynak – letette az esküt. A viszonyok megváltozása miatt viszont ez alól másnap feloldotta őket, amelyet követően az akkori legfontosabb politikai tényezőre, a Nemzeti Tanácsra tettek esküt.^[6]

A király november 13-i eckartsauai nyilatkozatában kijelentette, hogy „minden részvételtől az államügyek vitelében visszavonulok és már eleve elismerem azt a döntést, mellyel Magyarország jövőendő államformáját megállapítja”. Ezt követően 16-án délelőtt az Országgyűlés Képviselőháza feloszlatta magát, míg a Főrendiház berekesztette tanácskozását. Ezután az Országházban a Nemzeti Tanács, a kormány és az addigi országgyűlés tagjainak részvételével tartott gyűlésen elfogadott Néphatározat kijelentette, hogy „Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság”. A határozat szerint az összehívandó nemzetgyűlés döntéséig az „állami főhatalmat Károlyi Mihály elnökle alatt álló népkormány gyakorolja a Nemzeti Tanács intéző bizottságával egyetemben”. (E napon az uralkodóház Magyarországon élő legmagasabb rangú tagja, József főherceg is letette az esküt a népköztársaságra.) Később, 1919. január 11-én rendeződött az államfői tisztség: a Nemzeti Tanács bizottsága Károlyit ideiglenes köztársasági elnöki hatalommal ruházta fel, aki miniszterelnökké Berinkey Dénes igazságügy-minisztert nevezte ki. Az államfő és a kormány működésében alapvetően az addigi jogrend szerint járt el.^[7]

• Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1974, 57–70.; Schönwald Pál: *A Károlyi-per*. Budapest, Kossuth, 1985, 279 p.

[4] *Népszava* 1918. október 26. 1–2.

[5] Budapesti Királyi Ügyészség (Bp. KÜ) 52333/1918. k. ü. BFL VII.18.d. Váryra lásd Nánási, 2015, 7–182.

[6] *Budapesti Közlöny* 1918. november 1. 1.; A mai nap döntő elhatározásai. *Budapesti Hírlap* 1918. november 2. 1.

[7] Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója 41. k. 455–463.;*

A számtalan problémával küzdő polgári demokratikus irányú Népkormány 1918. november 24. után új veszéllyel nézett szembe. A Szovjet-Oroszországból hazatért hadifoglyokból és hazai radikális értelmiségiekből megalakult Kommunisták Magyarországi Pártjával (KMP) szemben a rendőrség a büntetőjog alkalmazását tartotta szükségesnek, mivel a „kommunista izgatás folyton az államhatalom fegyveres átvételét, a proletariátus felfegyverzését, a burzsoázia legyilkolását” hirdette. A rendőrség 1919 januárjában tudott meg „olyan tényeket, amelyek lehetővé tették, hogy most már bizonyítékok birtokában” kerüljön sor a velük szembeni fellépésre. Ezért Dietz Károly budapesti főkapitány előterjesztést tett a kormánynak a pártot vezető Kun Béla és társai letartóztatására. A január 23-i minisztertanács azonban ehhez nem járult hozzá, határozata csupán meg nem határozott „preventív intézkedésekre” hatalmazta fel a belügyminisztert arra az esetre, ha a kommunisták bűncselekményeket követnek el vagy azokat kilátásba helyeznek.^[8]

A kormány a továbbiakban a büntetőjog 1878:V. tc. (Btk.) szerinti tényállásait kiegészítve 1919. február 10-én kiadta „A népköztársasági államforma védelméről” szóló XI. néptörvényt az államrend erőszakos megváltoztatására irányuló magatartásokkal szembeni védekezés érdekében.^[9]

Január-februárban a fővárosban több vagyon és személy elleni bűncselekményre került sor a kommunisták szervezésében, melyek célpontjai a párt megítélése szerint ellenséges sajtótermékeket előállító nyomdák, továbbá a más politikai szervezetek gyűlései voltak. Február 20-án a meghatározó kormányerőnek számító Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) lapjának, a *Népszavának* a szerkesztőségét támadták meg kommunista tüntetők. A kitört lövöldözésben több személy (köztük 5 rendőr) meghalt, továbbá számosan megsebesültek. Erre reagálva a Népkormány e napi ülésén döntött a kommunista vezetők elleni büntetőeljárásról.^[10]

A bűnügy a Bűnvádi perrendtartásról szóló 1896:XXXIII. tc. (Bp.) alapján folyt, melyben több tucat személy került előzetes letartóztatásba, majd vizsgálati fogságba. A február 22-től letartóztatott Kunt és társait nem a budapesti ügyészség fogházában, hanem az Igazságügyi Minisztérium (IM) közvetlen felügyelete alatti kőbányai Országos Gyűjtőfogházban helyezték el.^[11]

Az ügyészség az eljárás során folyamatosan jelentett az igazságügy-miniszternek. A házkutatásokon lefoglalt anyagok, fegyverek, a párt iratai, lapjai, a kihallgatási jegyzőkönyvek alapján Váry Albert február 23-án megállapította, hogy a „hazai

• *Főrendi Házának naplója* 5. k. 234–236.; Habsburgi József eskütétele a népköztársaságra. *Budapesti Hírlap* 1918. november 2. 7.; *Budapesti Közlöny* 1919. január 13. 1.

[8] Váry Albert tanúvallomása 1935. január 28. a Bp. Királyi Büntető Törvényszéken Rákosi Mátyás perében (Váry vallomás 1935) BFL VII.5.c. Dietz 1920 78-79. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (Mtj.) 1919. január 23.

[9] *Budapesti Közlöny* 1919. február 11. 1.

[10] Dietz, 1920, 79.; Véres bolsevik merénylet a *Népszava* ellen. *Népszava* 1919. február 21. 4–5.; Mtj. 1919. február 20.; A rendőrség akciója a csütörtöki események után. *Népszava* 1919. február 22. 2.

[11] Váry vallomás, 1935.

kommunista mozgalom Oroszországból indult ki”, azt az „ott direkt erre a célra kiképzett és orosz pénzzel bőven ellátott egyének szervezték, akik itthon kellő számban találtak egyéneket, akik az agitációban segítségükre voltak”. Céljuk, hogy a „fennálló népköztársasági államforma helyébe az ugynevezett tanács (sovjet) köztársasági államformát tegyék. E törekvés eszköze a proletárdiktatúra, a proletárság felfegyverzése, az elveikben nem osztozó többi társadalmi osztályok lefegyverzése és a fegyveres erőszak”.^[12]

A kommunista letartóztatottak Károlyi Mihály rendelkezésére államfogylok lettek, így lényegesen enyhébb bánásmódban részesültek a fegyintézetben számukra berendezett kislefogházban. Erre az államfő közvetlenül utasította a fogva tartásukért felelős Váryt, mivel ezt „magasabb külpolitikai érdekből” szükségesnek tartotta. Így a foglyok mozgási szabadsága az intézetben korlátlan volt, értekezleteket tartottak, szerkesztették lapjukat, a *Vörös Újságot*, röpiratokat készítettek, vendégeket fogadtak, megbeszéléseket folytattak az MSZDP baloldali vezetőivel. Itt készítette el Kun március 11-ére a kommunista és a szociáldemokrata pártok egyesülésének feltételeit rögzítő levelét, az ún. „Egység okmányai”-t: ez a hatalomátvételt célul tűzve kimondta, hogy szükséges a tanácsköztársaság megalakítása, a polgári államszervezet felszámolása, az ország területi integritásának feladása, a föld és a gyárak köztulajdonba vétele.^[13]

A nyomozás eredményeként az ügyészség 1919. március 17-én indítványozta a Budapesti Büntető Törvényszéknél Kun Béla és 85 társa ellen a vizsgálat lefolytatását a Btk. 127. § 2. pontja szerinti felségsértés elkövetésére létrejött büntetendő szövetség és az 1919. évi XI. néptörvény 1. és 3. §-ai szerinti népköztársasági államforma elleni szervezkedés büntetetei miatt, mivel a párt célja a „magyar kormány erőszakkal, fegyveresen való elfogása, a népköztársasági államforma erőszakos fegyveres megváltoztatása” volt.^[14]

Az eljárás azonban megakadt: az újabb országterület kiürítését követelő antant-jegyzéket követően a március 21-én tartott kormányülésen Böhm Vilmos hadügyminiszter közölte a kommunistákkal megegyezett szociáldemokrata párt „óhaját” a vizsgálati foglyok szabadon bocsátásáról és az ellenük folyó eljárás megszüntetéséről. A Vix-jegyzék miatt lemondott kormány döntése szerint Juhász Nagy Sándor igazságügy-miniszter a Sándor-palotába rendelte a főállamügyész-helyettest és utasította, azonnal intézkedjen a kommunisták szabadításáról.^[15]

Ennek, illetve a Budapesti Katonatanács parancsának megfelelően Váry Albert telefonon indítványozva a vizsgálóbírónál a fogság megszüntetését, aki erről szóban azonnal döntött. Váry erről tájékoztatta Berinkeyt, referálása közben Károlyi Mihály is megérkezett. Mivel a katonatanácsi parancsnak megfelelően

[12] Budapesti Államügyészség (a továbbiakban Bp. Áü.) 12641/1919. á. ü. BFL VII.17.b.

[13] Váry vallomás, 1935; Bp. Áü. 60382/1919. á. ü. BFL VII.18.d.

[14] Budapesti Büntető Törvényszék B.3298/1919., Vm. IV.104/1919., B.IV.3298/5/1919., Bp. Áü. 17567/1919. á. ü. BFL VII.5.c.

[15] Mtj. 1919. március 21.

a foglyok szabadítását személyesen kellett végeznie, így a katonák kivitték őt a gyűjtőfogházba. Ott Kun Bélának és 41 társának – köztük Rákosi Mátyásnak – 21 órakor kihirdette a döntést, miszerint a „gyilkosságra való felbujtás, felségsértés és lázadás büntetével terheltek” a kormány határozata és a vizsgálóbíró végzése alapján szabadulnak. A gyökeresen „megváltozott politikai viszonyok következtében” az ügyészség március 24-én indítványozta a bíróságnál a „népköztársaság elleni büntettel terheltek” elleni vizsgálat megszüntetését.^[16]

A szabadult kommunisták és a baloldali MSZDP vezetők még 21-én éjjel megalakították a Magyarországi Szocialista Pártot és a kormány helyébe lépett Forradalmi Kormányzótanácsot (Fkt.). Formálisan a fővárosi városházán tartott munkástanácsi döntés nevezett ki ekkor a kormányzati ágaknak megfelelően 30 népbiztost és helyettest. Éjjel az Fkt.-t támogató fegyveresek ellenállás nélkül megszállták a főváros kulcsépületeit (pályaudvarok, telefonközpontok). Másnap a hatalomátvételt tudató „Mindenkire!” című kiáltvány bejelentette az ország tanácsköztársasággá válását, az új társadalom felépítésének programját, megvalósítása érdekében „diktatúrát”, „irgalmatlan kíméletlenséget” ígérve. Emellett a lapokban megjelent egy Károlyi nevében – de tudta nélkül – kiadott nyilatkozat, miszerint ő és a kormány lemondott, s a hatalmat átadja a proletariátusnak. (Károlyi 1919 júliusában külföldre távozott.)^[17]

Az Fkt. a következő hetekben kiadott rendeleteivel a történeti alkotmányt elsöpörve egy teljesen új állami berendezkedést hozott létre a szovjet minta alapján: ebben a programnak megfelelően a „törvényhozói, végrehajtói és bíraskodó hatalmat a Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsok diktatúrája gyakorolja”. A bíróságok működését felfüggesztette, tagjainak jelentős részét rendelkezési állományba helyezte, s március 26-án elrendelte a forradalmi törvényszékek felállítását. A tulajdonviszonyokat radikálisan átrendezve sor került a nagybirtokok, bányák, nagyüzemek, bankok, közlekedési vállalatok, oktatási, egészségügyi intézmények, lakóházak, meghatározott vagyontárgyak köztulajdonba vételére. E változások általános kifejezését jelentette az új társadalmi rendet rögzítő április 2-i ideiglenes, majd a június 23-i végleges alkotmány. Az Fkt. rendeleteinek jelentős részéhez szankcióként halálbüntetést rendelt, a forradalmi törvényszékek által kiszabott ilyen büntetéseket pedig a jóváhagyásával lehetett végrehajtani.^[18]

A katonai helyzet rosszabbodásával, 1919. április 21-én a terror szervezett gyakorlására hatalmazta fel az Fkt. Szamuely Tibor népbiztost azzal, hogy a tiszántúli front mögötti területeken a „rend és fegyelem fenntartása” végett a „forradalmi törvényszékek mellőzésével is bárminemű eszközt igénybe vegyen”. A rendkívüli állapot június 6-tól a Dunántúlra, valamint a posta-, vasút-, távirdaműködés egészére kiterjedt. Kun Béla akként utasította Szamuelyt a diktatúra elleni megmozdulások elfojtására, hogy „járjon el minden kímélet nélkül, az ingadozás csak árt

[16] Bp. Áü. 17496/1919. á. ü. BFL VII.17.b.

[17] *Népszava* 1919. március 22. 1.; *Budapesti Közlöny* 1919. március 24. 2.; Károlyi, 1982, 165, 179.

[18] *Tanácsköztársaság* 1919. március 26. 2., április 3. 1–2., június 28. 1–4.

az ügynek”. A karhatalmi ún. terrorcsapatok ennek megfelelően eljárásaikban, illetve önkényeskedéseik során számos ember életét oltották ki.^[19]

Így Magyarországon négy és fél hónapon át egy olyan hatalom működött, amely az erőszak alkalmazását tartotta a társadalomirányítás eszközének. Teljesen ráillett egy más indíttatású erőszak vizsgálatára az egy év múlva az országba érkezett brit delegáció meghatározása, amely szerint a „terror olyan rendszer, amelyben a *de facto* kormány, mindegy milyen módon alakult meg, a személyes és a kollektív jogok törvénytelen korlátozásával, az ellenzők bebörtönzésével vagy száműzetésbe kényszerítésével, az egyének politikai bűncselekményekért való kivégzésével, valamint az üldözés és kínzás hallgatólagos eltűrésével, illetve annak tevélegesen meg nem akadályozásával mindenfajta politikai ellenzékét elnyom”.^[20]

A román támadás miatt összeomlott Tanácsköztársaság legtöbb vezetője 1919. augusztus 1-jén Ausztriába menekült. Ekkor a budapesti Központi Munkástanács által delegált, alapvetően az MSZDP jobb szárnyából álló, Peidl Gyula vezette kormány alakult meg, amelynek több tagja korábban népbiztos volt (pl. Ágoston Péter, Haubrich József). E kormány megkezdte a polgári állam-szervezet és jogviszonyok helyreállítását: rendeletei közül az 1.) kimondta, hogy az ország népköztársaság, a 3.) az 1919. március 21. – augusztus 2. közötti politikai bűncselekmények miatti eljárások megszüntetését, a foglyok szabadítását, a 4.) államrendőrség felállításáról szolt, az 5.) szerint a bíróságok és államügyészségek ismét megkezdik működésüket. A minisztertanács elrendelte a rendelkezési állományba helyezett közalkalmazottak állásukba való visszahelyezését.^[21]

Megkezdődött a Tanácsköztársaság idején szerepet játszott személyek letartóztatása. Megindultak a feljelentések a Budapesti Államügyészséghez a volt bolsevik vezetők, köztük a Peidl-kormány tagjai ellen. A beosztásába visszatért Váry Albert szerint a „bűnvádi eljárás 1919. augusztus 5-én megindult mindazok ellen, akikkel szemben nyomatékos gyanú merült fel, hogy az elmúlt bolsevista rémuralom alatt” bűncselekményeket követtek el.^[22]

Ezt nem akasztotta meg az, hogy augusztus 6-án a belső és külső támasz nélküli kormánytól egy, a fővárost megszálló román hadsereg által támogatott csoport rendőri közreműködéssel átvette a hatalmat. A továbbiakban belőlük alakult meg a jogfolytonosság képviselőjeként fellépő József főherceg megbízása alapján az új kormány. A magát a Magyar Köztársaság miniszterelnökének deklaráló

[19] *Uo.* 1919. április 24. 1.; június 7. 1.; Bp. Áü. szám nélküli táviratmásolat 1919. augusztus 19. BFL VII.18.d.; Váry, 1993, 2–149.

[20] A fehérterror Magyarországon – A Brit Szakszervezeti Kongresszus (T.U.C.) és a Munkáspárt közös delegációjának jelentése 1920. május (Report of the British Joint Labour Delegation to Hungary: May 1920, The White Terror in Hungary. June 3, 1920). *Beszélő* 2003/9. 92.

[21] *Népszava* 1919. augusztus 2. 1.; *Hivatalos Közlöny* 1919. augusztus 3. 1., augusztus 5. 1.; Mjt. 1919. augusztus 3.

[22] Bp. Áü. 23415, 23416/1919. á. ü. feljelentések Garbai Sándor volt Fkt. elnök, közoktatásügyi, Ágoston Péter volt külügyi népbiztoshelyettes, kül- és igazságügyminiszter ellen: BFL VII.18.d. Bp. Áü. El.4.A.16.14. BFL VII.18.a.

Friedrich István, a Nép kormány volt hadügyi államtitkára által vezetett kormány a kezébe tette le esküjét, míg őt a nemzetgyűlési választásokig elismerték az ország kormányzójának. Azonban a párizsi békekonzferencia elnöke, Clemenceau államcsínynek minősítette a hatalomátvételt és tiltakozott Habsburg József államfősége ellen, aki ezért augusztus 23-án lemondott. A Friedrich-kormány azonban hivatalban maradt, s rendelkezései szerint megtörtént a proletárdiktatúra előtti jogfolytonosság helyreállítása.^[23]

A helyreállt igazságügyi szervek tagjainak az elmúlt időszakokkal kapcsolatos véleményét a legfőbb bírói fórum több hónapos szünetelés után, augusztus 9-én tartott ülése fejezte ki. Ennek nagy jelentősége volt, mert a parlament nélküli helyzetben, az államfő és kormány hiányzó legitimitációja miatt, a Kúria és az igazságszolgáltatási szervezet jelentette a hagyományos közjog szerinti egyetlen, személyileg is folytonos alkotmányos elemet az országban. A vezetői ekkor kijelentették, hogy az elmúlt négy hónapban megtiporták „ezeréves alkotmányunkat”, a közvagyonot elpredálták, „féktelen osztálygyűlöletből fakadt terrorral feldúlták otthonunkat, s megtagadva a magántulajdon szentségét” elkobozták mások vagyonát, sokakat szabadságuktól és életüktől megfosztottak. A történetek értékelésének kulcs gondolata szerint „államkormányzati megbízatással működő egyének a gyilkosságot mint a hatalom jogosult védelmét, a vagyontulajdonítást mint az uralkodó politika szabadalmát nyíltan és szélteben gyakorolták”. Ilyen előzmények után a „magyar alkotmányos bíróság... csak a jognak és saját lelkiismeretének parancsát” fogja követni a tevékenységében.^[24]

Az igazságszolgáltatási szervek legnagyobb feladatává az elmúlt hónapokban történtek miatti felelősségre vonások váltak. Friedrich kormányra kerülve azonnal hangsúlyozta ennek szükségességét: kijelentései szerint a „bolsevik rendszer bűneiről felelős személyek a közönséges büntető törvények súlya alá esnek, jogellenes cselekményeikért bűnhődni fognak, de ez a megtorlás nem lehet felelőtlen egyéni bíraskodás tárgya, s még kevésbé szolgálhat ürügyül a felekezeti és faji harcok felszítására”. A kormányfő így a jog alkalmazására hívott fel, megtiltva, hogy a „bolsevizmus üldözésének örve alatt magánosok vagy csoportok bárkit életében, testi épségében vagy vagyonában támadjanak”. Leszögezte, „aki bűnözött, az bűnhődni fog... annak törvényes módja és rendje szerint”. (A jogon kívüli megtorlást végző Nemzeti Hadsereg a Friedrich-kormánytól függetlenül tevékenykedett.)^[25]

[23] A Friedrich-kormány hatalomra jutására lásd Csilléry András felszólalását 1922. augusztus 2.; *Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója* 3. k. 262–275.; *Budapesti Közlöny*, Esti kiadás 1919. augusztus 8. 1–2.; József királyi herceg Magyarország kormányzója – Az új kormány esküje. *Budapesti Közlöny* 1919. augusztus 9. 1.; A kormányzó és a kormány lemondása. *Budapesti Közlöny* 1919. augusztus 24. 2.

[24] A Kúria elnöke és másodelnöke a bolsevizmus szörnyű bűneiről, s a magyar bíróság feladatairól. *Budapesti Közlöny*, Reggeli kiadás 1919. augusztus 11. 1–2.

[25] A közönséghez. *Budapesti Közlöny*, Esti kiadás 1919. augusztus 8. 2.; A miniszterelnök a bosszúállás ellen. *Uo.* Reggeli kiadás 1919. augusztus 9. 2.; A miniszterelnök a köztársaságról, *

A kommunisták elleni eljárások legfontosabbikát a volt Fkt. tagjai elleni eljárás jelentette. Váry Albert 1919. augusztus 11-én rendelkezett Kun Béla és 22 társa letartóztatásáról, ellenük elfogatóparancsot bocsátottak ki gyilkosságra felbujtás és más bűncselekmények miatt. A nyomozási utasítás szerint minden cselekményért, amelyek „sorozatos elkövetésében a terror megnyilvánult”, a tanács tagjai felelősek. Ők a forradalmi törvényszékekre ruházták a halálbüntetés jogát, azok pedig tudtukkal, beleegyezésükkel, jóváhagyásukkal hozták és hajtották végre az ítéleteket. Ugyanígy a népbiztosok szervezték meg és küldték „rendet csinálni” a terrorcsapatokat.^[26]

A korabeli büntetőjog legsúlyosabb minősítését az indokolta, hogy a kormányzat csak ilyen alapon remélhette Ausztriából a népbiztosok kiadását, mivel az Európában kialakultak szerint politikai tettek miatt a befogadó állam nem adott ki, de nem tartoztak ide az élet elleni bűncselekmények. A Budapesti Büntető Törvényszék 1919. december 26-i elfogatóparancsa a gyilkosságokon túli rablást az Fkt.-nek a tulajdont érintő rendelkezéseire, míg a pénzhamisítást a Tanácsköztársaság hónapjai alatt készített és forgalomba hozott bankjegyekre alapozta. A végzés indokolása szerint „amit Kun Béla a vezérlete alatt álló népbiztos társával hónapokon át a polgárok élete és vagyona ellen végrehajtatott, nem vonható a politikus ténykedéseinek a körébe: nem politikai uralom volt az, hanem egy megszervezett banda jogot, erkölcsöt, törvényt tipró garázdálkodása, mellyel szemben állam, mely a jog, törvény, s igazság alapján áll, a jogvédelmet nem tagadhatja meg”.^[27] (Ausztria nem adta ki a menekülteket.)

Az augusztus 12-i minisztertanácson az IM-t vezető Szászy Béla bejelentette, hogy utasítást adott a volt Fkt. tagjai elleni eljárásra, továbbá a bolsevisták elleni ügyekben gyorsított eljárás indokolt.^[28]

A Budapesti Államügyészség ekkor hirdetményt, nyilatkozatot és felhívást tett közzé: ezek szerint a „közvélemény megnyugtatása céljából közli, hogy a proletárdiktatúra alatt elkövetett bűntettekkel terhelt összes egyének ellen a bűnvádi eljárás megindult, s kézre kerítésük, valamint a külföldre szökött személyek kikérése iránt a szükséges intézkedések megtételtek”. A hatóságoknak a tényállás ismertetésével, a tettesek megjelölésével jelenteniük kellett, hogy területükön a forradalmi törvényszékek ítélete alapján vagy egyébként hány embert öltek meg, a magánszemélyeket pedig arra hívta fel, hogy sürgősen közöljék hozzátartozóik eltűnését. Más közlemény szerint az „államügyészség abban a pillanatban, ahogy elfoglalta régi hivatalát, azonnal elrendelte a nyomozást a tanácsköztársaság népbiztosai, vezetői, hatóságai ellen, továbbá azok ellen, akik a tanácsköztársaság védelme alatt bűncselekményeket követtek el”. A tényfeltárás érdekében Váry intézkedett a forradalmi törvényszéki iratok

• az antanthoz való viszonyunkról és a bolsevizmus bűneiről. *Uo.* Esti kiadás. 1919. augusztus 9. 1.

[26] Bp. Áü. 23628, 50328/1919. á. ü. BFL VII.5.c.; Bp. Áü. 33442/1919. OL K.578.

[27] A kiadatra lásd Márkus, 1903, 732–770.; Bp. Büntető Törvényszék 5736/1919. BFL VII.5.c.

[28] Mtj. 1919. augusztus 12.

felkutatására. A hivatalos lap augusztus 16-án közölte a megszökött népbiztosok elleni elfogatóparancsot.^[29]

A kommunistákkal szembeni eljárásokat a kormány szoros felügyelete alatt tartotta, az augusztus 13-i 21579. IM.IV. rendelete kötelezte az ügyészséget a proletárdiktatúra alatt elkövetett bűncselekmények gyanújával terheltek előzetes letartóztatása mellett az eljárások megindítására, amelyeket a „legerélyesebben” kellett végezni.^[30]

A belföldön maradt 10 népbiztos 1919. augusztus 13. – november 15. között letartóztatták. (De volt olyan jelentéktelen szerepet játszott, aki engedélyt kapott a külföldre távozásra.) Az augusztus 19-i kormányülésen Baloghy György igazságügy-miniszter és Váry Albert így jelenthették, hogy elkezdődött az eljárás a volt népbiztosok ellen. Róluk és a Tanácsköztársaság más vezetőiről, résztvevőiről kimutatások készültek, amelyek feltüntették szerepüket, valamint magatartásuk minőségét: gyilkosság, szándékos emberölés, rablás, zsarolás, lopás, magánlak-sértés, magánosok elleni erőszak, izgatás jogcímein indultak az eljárások.^[31]

A bűnügyek tömege miatt a Friedrich-kormány ekkori ülésén az eljárások gyorsasága és egyszerűsítése érdekében elfogadta a 4039. ME rendeletet, amely a továbbiakban meghatározta a büntető igazságszolgáltatás működését ezen ügyekben. Az 1. § kimondta, hogy a törvényszékek ítélnék gyorsított eljárás során a „tanácsköztársaság szervei, közegei és megbízottai felett, akik hatósági jogkört bitorolva vagy színélve, a büntetőtörvényekbe ütköző cselekményt követtek el”, a fegyveres erejének tagjai, valamint más „személyek által a tanácsköztársaság megalapítása, fenntartása vagy visszaállítása érdekében elkövetett bűncselekmények miatt, tekintet nélkül arra, hogy a cselekményt a jelen rendelet életbeléptetése előtt vagy utóbb követték el”.^[32]

A rendelet az eltéréseket állapította meg a Bp.-hez képest: a szabályokat egyszerűsítve az ilyen bűncselekménnyel gyanúsított személyeket kötelezően letartóztatva az ügyész elé kellett állítani, aki a vizsgálóbíró megillető jogkört gyakorolta, intézkedései ellen jogorvoslatnak helye nem volt. Mihelyt a „tényállást kellően felderítve” látta, vádindítványt nyújtott be. A tárgyalási döntés ellen perorvoslatnak helye nem volt. Az ítéletet a főállamügyészhez kellett felterjeszteni, aki azt átvizsgálta, majd arról az igazságügy-miniszternek jelentést tett. Indokolt esetben a Bp. szerinti újrafelvételt vagy a jogegység érdekében perorvoslatot kezdeményezhetett.

[29] Hirdetmény! Az államügyészség nyilatkozata. Felhívás. *Budapesti Közlöny*, Esti kiadás 1919. augusztus 12. 1.; Az ügyészség vezetőjének intézkedésére átkutatták a forradalmi törvényszék irattárát. *Az Est* 1919. október 3. 2.; Elfogatóparancs a megszökött népbiztosok ellen. Az ügyészség a kommunista bűnösök ellen. *Budapesti Közlöny*, Esti kiadás 1919. augusztus 16. 3, 5.

[30] Budapesti Főállamügyészség (Főáü.) 3463, 4243/1919. f. ü., 38461/1919. IME BFL VII.18.a.

[31] Bp. Áü. 50328/1919. á. ü. OL K.578.; Dr. Stefán volt népbiztos a párisi konferencián. *Az Est* 1919. október 8. 2.; Bp. Áü. 33442/1919. á. ü. BFL VII.5.c. Mtj. 1919. augusztus 19., 1919. augusztus 25-én kelt – majd folyamatosan vezetett – jegyzéke azon letartóztatottaknak, akik a 4039/1919. ME rendelet értelmében további intézkedésig előzetes letartóztatásba helyezettek, Szám nélkül: Súlyosan terhelte bolsevista foglyok kimutatása, Szám nélkül terroristák névjegyzékei: BFL VII.17.b.

[32] *Budapesti Közlöny* 1919. augusztus 20. 2-3.

Az eljárások a megszálló román hadsereg által megengedett keretek között folytak. Budapest 1919. augusztus 4-i elfoglalása után a parancsnokságuk felszólította a lakosságot, hogy nála „jelentse fel azokat a bolsevistákat és izgatókat, akikről bizonyítékszerű adatai vannak”, mivel az azok „üldözésére, felkutatására való minden jogot” magának tartja fenn, továbbá előírták a magyar szervezeteknek, hogy „minden letartóztatás... közöltessék”. A foglyok elszállítását ők engedélyezték, azok egy részét átvették, őket részint szabadítva, részint kivégezve. Ekkoriban az ügyészégi jelentések szerint a letartóztatási intézetekben a „beavatkozások napirenden vannak”. Az Fkt. elnökét, Garbai Sándort és Ládai István igazságügyi népbiztost is román tisztek mentették ki a letartóztatás elől.^[33]

A Friedrich-kormány többször tárgyalta a megszállók cselekményeiről és emiatt megkereséseket intézett a főhatalmak tisztjeiből álló budapesti Szövetségközi Misszióhoz. Ezekben tudatta, hogy a „románok a magyar igazságszolgáltatásba állandóan beleavatkoznak és a letartóztatott közönséges bűntettekkel terhelt kommunisták feletti eljárást sok helyen a maguk számára igénylik”. Az 1919. október 1-jei memorandum következtetése szerint a „románoknak az az eljárása, hogy olyan egyéneket, akiket az egész művelt társadalomra egyaránt veszélyes bűncselekmények egész halmazatának az elkövetésével lehet jogosan gyanúsítani, tömegesen szabadlábra helyezik, annak a látszatával bír, mintha ennek az eljárásnak a célja egyenesen az volna, hogy Magyarországon ezek az elemek állandóan zavart támaszthassanak, és így a román csapatoknak Magyarországon való tartózkodása indokolható legyen”.^[34]

A román parancsnokság végül is a nyomozásokat eltúrta, de a büntető bírósági tárgyalásokat nem engedélyezte. A kormány által megkeresett antantmisszió is egyetértett ezzel, hiszen a „magyar állam alkotmányos fejének hiányában” a halálos ítéletek nem végrehajthatók, mivel nincs olyan szerv, amely kegyelmet gyakorolhatna. Így az előkészítő eljárásokat követően a fővárosban csak a megszállók 1919. november 16-i kivonulása után kezdődhettek meg a bolsevizmus szereplői elleni perek. Ekkor a Budapesti Államügyészség intézkedett, hogy a megszállók által kiszabadítottak „azonnal letartóztassanak” és az eljárások folytatódjanak.^[35]

A proletárdiktatúra alatt történtek miatti büntetőjogi felelősségről Váry az IM-nek tett 1919. szeptember 24-i jelentésében akként fogalmazott, hogy a „rémuralom és a terror... a kormányzótanács akaratából” tartott fenn. Minden bűncselekményért, amelyek „sorozatos elkövetésében a terror nyugodott mint bűnrészesek, felbújtók a kormányzótanács tagjai bűnvádilag felelősek”. December 19-i nyomozási utasításában megállapította, hogy az állam elleni magatartásokkal szembeni „felejtés

[33] Be kell szolgáltatni a fegyvereket. *Budapesti Közlöny*, Reggeli kiadás 1919. augusztus 10. 1.; Bp. Áü. szám nélküli jelentései 1919. szeptember 27, 28, október 1, 6, 14, 19, 24.: OL K.578. IM szám és keltezés nélküli jegyzéke azon 118 foglyról, akiket a románok kiszabadítottak: BFL. VII.17.b. Bp. Áü. 33442/1919. á. ü.: BFL VII.5.c. Bp. Államrendőrség Főkapitányi Hivatala Bűnügyi Osztály 90.081/fk.II.1919. BFL VII.18.d. Mtj. 1919. augusztus 12.

[34] Mtj. 1919. augusztus 19, 20, 21. Magyar Ministerelnökség szám nélküli irata 1919. október 1. OL K.578.

[35] Mtj. 1919. szeptember 3. Bp. Áü. szám nélküli jelentése 1919. november 14. OL K.578.

és megbocsájtás politikája a törvények erejébe való hitet ingatta meg. Valóság-gal köztudattá vált, hogy a büntető törvénykönyvek bizonyos rendelkezései soha alkalmazásba nem vétettek”. Ez vezetett a proletárdiktatúrához, amely a „legbrutálisabb fegyveres erőszakkal törte össze Magyarországnak népképviselői alkotmányát... Mindazok tehát, akik a diktatúra előkészítése körül tevékenykedtek”, a Btk. 127. § 2. pontja szerinti felségsértés büntetéseért felelősök. Ezen túlmenően a „bolsevista vezérek... a demokratikus hatóságok exponenseit fegyveres csoportok igénybe vétele útján alkalmazott erőszakkal eltávolították helyükről”, a laktnyákat elfoglalták vagy fellázították, a posta- és távírdahivatalokat, a pénzügyintézeteket megrohanták, így olyan cselekményeket követtek el, amelyekben a Btk. 153–155. §-ai szerinti lázadás „alkotó elemei ismerhetők fel”.^[36]

Az élet elleni cselekmények miatti felelősségi rendszerben tettes volt az, aki a sértett életét a kivégzéskor kioltotta, míg a halálbüntetést kiszabó forradalmi törvényszéki bíró, az azt indítványozó vádbiztos, a büntetési normát és az ítélező testületet megalkotó személy felbujtóként, az eljárásban közreműködő bűnsegédként tartozott felelősséggel.^[37]

A más cselekmények miatti felelősség azon alapult, hogy a tanácsköztársaság nem az alkotmánynak megfelelően jött létre, így nem állam volt, hanem „ilyen elnevezés alatt működő bűnszövetkezet”, ezért a nevében és érdekében elkövetett minden cselekmény jogtalan. A népbiztosok elleni perben majd a vádbeszédet tartó Aczél Imre főügyész helyettes a felmerülő jogi problémákat úgy vezette fel, hogy a „negyven éves magyar törvény régi szövegezése nem úgy illik a modern fegyverekkel a tökéletességig felszerelt bűnözésre, amely magát bolsevizmusnak nevezi, mintha reá szabták volna. A bíróság azonban... a törvény szövegének hiányait vagy hézagait pótolni fogja a törvény értelmével, ...szellemével”.^[38]

A népbiztosok elleni nyomozás során a budapesti rendőr-főkapitányság tanúvallomások és okiratok – így a Népkormány tagjainak vallomásai, jelentések az ellenforradalmi megmozdulásokkal szembeni fellépésekről, a pénzügyintézetek széfjeinek felnyitásáról – tömegét szerezte be, továbbá az Fkt. üléseinek jegyzőkönyveit.

A felderítés és bizonyítás érdekében egy középkori szokásjogból eredő intézmény is alkalmazásra került: az igazságügy-miniszter ügyési kezdeményezésre „salvus conductus”-t engedélyezhetett azon terheltként kihallgatandó személy számára, aki külföldön tartózkodott, cselekménye politikai jellege miatt kiadása nem volt várható, de vallomásaért cserében a meghatározott időtartamon belüli belföldre utazása esetén a magyar hatóság nem járt el vele szemben, s utána szabadon távozhatott az országból. Váry ilyen okból kezdeményezte annak az 1919 februárjában letartóztatott, majd március 21. után csehszlovák területre távozott volt pártvezetőnek a menlevél megadását, aki a „kommunisták oroszországi és a diktatúra előtti magyarországi üzelmeit, különösen pénzügyeit alaposan ismeri,

[36] Bp. Áü. 33442, 60382/1919. á. ü. BFL VII.18.d.

[37] Koronaügyészség 1149/1920. kor. ü. BFL VII.5.c.

[38] Aczél, 1921, 6.

így vallomása értékes adatokat szolgáltathat”. Az IM ezzel egyetértve ki is bocsátotta a menlevelet, mint ahogy Ládai volt népbiztos számára is, aki külföldről levélben tett vallomást az Fkt. működéséről.^[39]

E nyomozások idején egy kormányváltásra került sor. A párizsi békekonferencia által Budapestre küldött teljhatalmú megbízott, George Clerk Friedrich Istvánt lemondattva, az akkori pártok összességét reprezentáló, ún. koncentrációs kormányt hozott létre az addig is miniszter, Huszár Károly vezetésével 1919. november 24-én azzal a meghagyással, hogy a mihamarabb kitűzendő nemzetgyűlési választásokig vezetheti az országot. E napon Huszár úgy hívta fel Friedrichet a kormányváltásra, hogy azt a „hatalmat, amit az ellenforradalom adott az ő kezeibe”, adja át részére. A Clerk-jegyzék azt is leszögezte, hogy azok bűnpereiben, akik a „kommunista kormány alatt gyilkosság és egyéb államellenes bűntettek miatt felelősekké” lettek téve, az „ország törvényei... érvényben fognak tartatni”.^[40]

A Budapesti Államügyészség szeptember elejétől több vádiratot nyújtott be a leghírhedtebb terroralakulat, a Cserny-különítmény vezetője és tagjai ellen önkényes élet elleni tetteik miatt, gyilkosságok jogcímén. A 25 vádlottal szemben hét vádiratból egyesített első fővárosi kommunista per tárgyalása nagy nyilvánosság előtt, 1919. november 24-én kezdődött, majd 15 tárgyalási nap után december 11-én született meg az ítélet.^[41]

A perben Váry Albert főállamügyész képviselte vádat azért, mert „súlyt helyeztem arra, hogy... magam tartsam meg a vádbeszédet és így irányt szabjak a kommunisták üldözésének”. Kihangsúlyozta, hogy közvádlóként „kezemben a büntető törvénykönyvvel, a legteljesebb nyilvánosság mellett, a védelemmel lehető összhangban keresem és várom a független magyar bíróságtól a tiszta, pártatlan igazságot”.^[42]

A december 6-i vádbeszédében Váry kijelölte azon szempontokat, amelyek mentén a proletárdiktatúra értékelése megtörtént és zsinórmérceként szolgáltak e perekben: eszerint „fölfegyverzett kalandorok ragadták magukhoz az államhatalmat és máról holnapra felforgattak mindent”. Megsemmisültek „mindazon értékek, melyeken addig állami és társadalmi életünk nyugodott. Vallás, erkölcs, hazaszeretet, magántulajdon, élő törvényeink egyszerre értéktelen fogalomká váltak... Ez volt a proletárdiktatúra Magyarországon!” A továbbiakban a bizonyítékok értékelésével leírta a terrorcsapatok létrejöttét, feladatait, működését és a vádlottak bűncselekményeit. E beszéd hozta először nyilvánosságra a terroráldozatainak addig megállapított számát (268 fő). Végül megállapította, hogy az „igazi tettesek, a vezérek, a felbujtók nincsenek itt”. Ezután a védelem 3 napon

[39] *Salvus conductus*ra lásd Márkus, 1907, 258. Váry 1919. október 10. szám nélküli előterjesztése az IM-nek, Bi.498/11, Bi.498/24/1919. IM OL K.578. Ládai keltezés nélküli levele a Bp. Áü-höz BFL VII.18.d.

[40] Mtj. 1919. november 24.; *Budapesti Közlöny* 1919. november 25. 2.

[41] Budapesti Büntető Törvényszék Bkgy. 8931/1919. BFL VII.5.c.

[42] Váry, 1935; A terroristák az ítélszék előtt. *Budapesti Hírlap* 1919. november 25. 5.

át fejtette ki álláspontját.^[43] Az ítélet 14 vádlottal, mint a „tanácsköztársaság fenn-tartása érdekében gyilkosságra szövetkezett terrorista csapat” tagjaival szemben halálbüntetést szabott ki.^[44]

A per során kiegészítésre került a 4039/1919. ME rendelet azon hiányos-sága, hogy nem tette lehetővé az ítélettel szembeni jogorvoslatot. A kormány 1919. december 4-i ülésén elfogadott módosítás szerint a „legfelsőbb bíróságnak minden esetben alkalmat kell nyújtani, hogy mérlegelés tárgyává tegye, van-e alap a megkegyelmezésre”. Ennek megfelelően a 6395. ME rendelet kimondta, hogy halálos ítélet esetén a bíróság nyomban kegyelmi tanácsná alakul, s az iratokat felterjeszti a Kúriához, amely zárt tanácsülésen, indokolás nélkül, legkésőbb 8 napon belül határoz. (A terroristák perében a Kúria nem kegyelmezett, az elítélteket a Margit-körúti fogházban december 18-án kivégezték.)^[45]

Az eljárások közben megtörtént az ország közjogi viszonyainak rendezése. Ebben alapvető volt a Friderich-kormány 5985. és 5988. ME rendeletei alapján 1920 januárjában a meg nem szállt területeken rendezett választás, amelynek eredményeként február 16-án megalakult a Nemzetgyűlés. Ez „Az alkotmányos-ság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rende-zéséről” szóló I. tc. preambulumban megállapította, hogy a királyi hatalom gyakorlása 1918 novemberében megszűnt, mint az Országgyűlés működése is. Ezért a 2. § kijelentette, hogy a „nemzetgyűlés a magyar állami szuverénitás törvényes képviselőjének nyilvánítja magát, amely alkotmányunk értelmében az államhatalom gyakorlásának további módját is jogosult rendezni”, s a 4. § szerint törvényhozó is.^[46]

E törvény helyreállította az 1918. október 31. előtti államszervezetet és jogren-det. A 9. § megengedte a népköztársasági normák érvényesülését, ha ez a „jogrend és a jogbiztonság érdekében szükséges”, feltéve, hogy „tartalmuknál fogva az alkot-mánnyal, a fennálló törvényekkel és törvényerejű szokásjoggal nem ellenkeznek vagy törvényes felhatalmazás körében keletkeztek”. A 10. § kimondta, hogy az 1919. augusztus 7. óta az „alkotmányos jogrend és a jogbiztonság helyreállítása végett alakult kormányok” rendelkezései is hatályosak. A közjogi tényezők közül a 12. § rendezte az államfő kérdését, miszerint a Nemzetgyűlés a „teendők ideiglenes ellátására a magyar állampolgárok közül titkos szavazással kormányzót választ”. Ennek megfelelően március 1-jén megtörtént a Nemzeti Hadsereg fővezérének, Horthy Miklósnak a megválasztása, amelyet az alkotmánynak megfelelően az 1920. évi II. tc. tett közzé.

[43] Váry Albert főállamügyész vádbeszéde. *Budapesti Hírlap* 1919. december 7. 5–6.; Váry, 1919, 6–48.

[44] Stocker, 1920, 15–89.

[45] Mtj. 1919. december 4.; *Budapesti Közlöny* 1919. december 7. 1.; A Kúria jóváhagyta a tizennégy halálos ítéletet. *Az Est* 1919. december 18. 6.; Kivégezték a tizennégy terroristát. *Uo.* 1919. december 19. 3.

[46] *Budapesti Közlöny* 1919. november 17. 1–10., 1920. február 29. 1–2., március 6. 1.

A közjogi visszarendezést a 2394. ME tette teljessé, amely kimondta, hogy az 1920:I. tc. az ország ezeréves államformáját nem változtatta meg, az királyság marad.^[47]

Így rendezett alkotmányjogi viszonyok között került sor a volt népbiztosok elleni perre. A Váry Albert által 1920. április 21-én kiadmányozott 36 oldalas vádirat felségsértést, lázadást, 167 rendbeli gyilkosságra felbujtást, zsarolásokat és pénzhamisítást rótt fel, amely vádak „politikai természetűek lévén, az igazságügy-minisztérium utasításán nyugodtak”. A felségsértés vádja szerint a vádlottak közreműködtek az egységes munkáspárt létrehozásában, amelynek eredményeként a „polgárság lefegyverzése, a polgári osztály megsemmisítése, a magántulajdon megszüntetése és a lakosság számbeli és értékbeli túlnyomó többségének teljes elnyomásán alapuló un. proletárdiktatúra felállítása proklamáltatott”. Tagjai voltak a célok megvalósítására törő Fkt.-nak, részesei a tanácsköztársasági alkotmány elfogadásának, s így a hatalommegosztás elvén nyugvó állam szétzúzásának. Lázadást jelentett, hogy részt vettek a „felfegyverzett csoportoknak oly irányú szellemi vezetésében vagy arra való szándékos reábrításában, hogy ezek a csoportok a hazához, valláshoz és a társadalmi békés együttélés alapjául szolgáló eszmékhez, elsősorban a törvény előtti egyenlőséghez és a magántulajdon intézményéhez ragaszkodó osztályokat fegyveresen megtámadják”. A gyilkossági minősítést alapozták meg a forradalmi törvényszékekre vonatkozó normák megalkotásai, a hadművelési területeken „rendfenntartás” jogára felhatalmazással elkövetett élet elleni cselekmények. Zsarolásokat valósítottak meg a köztulajdon létrehozására tett intézkedések. A pénzhamisítás vádját pedig az Osztrák-Magyar Bank engedélye nélküli korona bankjegy kibocsátás jelentette.^[48]

A vádirat IM általi jóváhagyást követő benyújtására 1920. június 6-án került sor. A Budapesti Királyi Büntető Törvényszék nagy nyilvánosságú perében a 97 napos tárgyalássorozat július 5. – november 25. között folyt, 214 tanút kihallgatva, okiratok tömegét ismertetve. Menetében a zsarolások vádja elkülönítésre került, s ezek miatt nem is folyt később sem eljárás.^[49]

A per megkezdése után egy hónappal azonban váratlan ténnyel szembesült a kormány: Szovjet-Oroszország külügyi népbiztosa táviratot küldött, amiben kijelentette, hogy „hú szövetségesének, a magyar szovjetkormánynak” volt tagjai – akik a „dolgozó nép javára tettek, melynek akaratát ők hajtották végre” – az eljárás során védelem alatt állnak. Azért, hogy ne történjen „Justizmord”, a szovjet kormány az országban lévő több ezer magyar hadifogoly tiszt közül tíz név szerint megnevezettet túsznak nyilvánított, akiknek „ugyanaz a sors jut osztályrészül mint a tíz népbiztosnak”. Ugyanekkor érkezett értesítés a Nemzetek Szövetségének főbiztosától, Fridtjof Nansentől, hogy a per miatt a hadifoglyok hazaszállítása megszűnik. Ezek hatására a kormány elfogadta gróf Teleki

[47] Uo. 1920. március 21. 1.

[48] Váry, 1993; Bp. KÜ 19738/1920. k. ü. BFL VII.5.c.

[49] A Bkgy. 6274/1920. eljárás fennmaradt iratai 129 kötetet, 7164 oldalt tesznek ki: BFL VII.5.c.

Pál miniszterelnök javaslatát, miszerint „bizalmasan tudassuk azt, hogy nem valószínű, hogy a táviratban említett magyar népbiztosok halálra lesznek ítélve”, s ha mégis, a büntetés nem lesz végrehajtva.^[50]

A továbbiakban tárgyalások folytak Tallinban, majd Rigában az egymással egyébként kapcsolatban nem lévő államok között. A magyar kormány számára alapvető kötelesség volt a több tízezer hadifogoly hazahozatala: mint gróf Bánffy Miklós külügyminiszter 1921. április 22-én mondta, annyi „jóraloval magyar ember megmentése fejében nem tartja túlzott áldozatnak” azoknak az „ország területéről való eltávolítását, kik úgyis csak terhére vannak az államnak és bármikor szabadulnak ki fogságukból, a fennálló állami rend kárára és veszélyére lesznek”.^[51]

Az ily módon tét nélkülivé vált perben Aczél Imre 1920. november 3-4-én mondta el vádbeszédét. Ebben leszögezte, hogy a per sértette a „magyar társadalom a maga teljességében”. Központi kérdésnek azt tartotta, miszerint a „vádoltak részt vettek-e oly cselekmények elkövetésében, hogy a magyar államnak a népképviselési rendszeren, továbbá a törvényhozó és végrehajtó hatalom elkülönítésének és a bírói hatalom függetlenségének elvén és intézményes biztosításán, valamint a törvény előtti egyenlőség és a miniszteriális felelősség elvén alapuló alkotmánya erőszakkal megváltoztassék?” Igenlő, részletes válasza szerint az Fkt. tagjai a megszerzett hatalmat a meglévő „társadalmi és gazdasági berendezkedés” összetörésére használták, s uralmukat terrorral, fegyveres erőszakkal, a forradalmi törvényszékekkel tartották fenn. Így a diktatúra „egy egységes, folytatólagos, folytonos bűncselekmény megtestesüléseként tárul elénk”. A legsúlyosabb vád kérdésére – az Fkt. „tagjai akkor, amikor Szamuely Tibor halálvonatát útnak indították, vagy amikor a statárium kihirdetése után a forradalmi törvényszéket felállították, előre látták-e és előre tudták-e, hogy a tőlük kapott felhatalmazás alapján... halálos ítéleteket fognak hozni és fognak végrehajtatni?” – kifejtette, hogy felbujtóivá váltak azon gyilkosságoknak, amelyeket részletesen felsorolt. Beszédét azzal zárta, hogy „akiknek törvénytíró... uralma a börtön falai közt született meg, azok méltók arra, hogy a börtön falai között pusztuljanak is el!”^[52]

A védőbeszédetek arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a vádlottak a felségsértést és lázadást nem követhették el, mert a proletárdiktatúra létrejöttkor már nem álltak fenn a rendes alkotmányjogi viszonyok, mivel azokat a népköztársaság már áthágta. A gyilkosságoknál pedig a „fölbujtásnak egyéninek és közvetlennek kell lenni”.^[53]

Az 1920. december 28-án kihirdetett 117 oldalas ítélet a vád szerinti bűncselekmények miatt négy vádlottat halálra, hatot életfogytiglani fegyházra ítél. A bíróság szerint a népbiztosok „tönkretették ennek az országnak a jólétét és boldogságát, leírhatatlan kárt okoztak azzal is, hogy megméltézték a lelkeket,

[50] Mtj. 1920. augusztus 10.

[51] Mtj. december 1., 1921. január 12., február 8., március 3., április 22.

[52] Aczél, 1921, 1-79.

[53] Védőbeszédetek a népbiztosok ügyében. *Népszava* 1920. november 10. 2.; Ujlaki, 1921, 22-90.

osztálygyűleletről fakadt, eszeveszett tanaikkal, oktalan pénzpazarlásukkal a tönk szélére juttatták az országot”. Megállapította, hogy a „Károlyi-féle uralom alatt csak a királyság gyakorlása szünetelt”, az alkotmány egyéb elemei érvényesültek, így a vádlottak révén is megvalósult hatalomátvétel és -gyakorlás megsértette azt. Erőszakot alkalmaztak, mert az egyesült pártok az irányításuk alatt lévő katonatanácsok befolyása alatt lévő fegyveresek révén oly „lenyűgöző” erővel rendelkeztek, hogy ennek birtokában rákényszerítették akaratukat az „állam alapját képező jogrendre”. Önkényesen átalakították az államszerkezetet, hatalmukat számos élet elleni cselekménnyel fenntartva. A statárium kihirdetésével, a forradalmi törvényszékek megalakításával „előre megfontoltsággal reábírták” a bírákat és az ítéletvégrehajtókat, hogy a tételesen felsorolt esetekben halálos ítéleteket hozzanak és azokat végrehajtatva gyilkosságokat kövessenek el.^[54]

Az ítélet végrehajtására azonban nem került sor. Az Oroszországgal 1921. július 28-án Rigában kötött megállapodásra figyelemmel a kormány augusztus 4-én törvényjavaslatot nyújtott be a Nemzetgyűléshez. A 12-én már ki is hirdetett XL. tc. kimondta, hogy az igazságügyminiszter határozatlan időre elhalaszthatja vagy félbeszakíthatja az „ügynevezett tanácsköztársasággal” kapcsolatos bűncselekmény miatt elítéltek büntetésének végrehajtását és őket Oroszországnak átadhatja az ott visszatartott magyar hadifoglyok hazatérésének lehetővé tétele érdekében. A volt népbiztosokat és más elítélteket így 1921. október 21. – 1922. június 28. között elszállították az országból.^[55]

A Tanácsköztársaság miatti büntetőjogi felelősségre vonások lezárását Horthy Miklós kormányzóknak a konszolidáció érdekében kibocsátott 1920. december 24-i és 1921. december 22-i kegyelmi elhatározásai jelentették. Az utóbbi, nagyobb terjedelműre a Bethlen-kormány és a legnagyobb ellenzéki erőt képviselő MSZDP vezetői közötti tárgyalások során, 1921. december 21-én született megállapodás (Bethlen-Peyer paktum) eredményeként került sor. A felek megállapították, hogy az általános amnesztia „politikailag annyira közszükséglet, hogy a megnyugvásnak és a politikai konszolidációnak úgyszólván előfeltétele, mert e tényben kétségtelenül megnyilvánulna az államéletnek oly ténykedése, amely mindenki előtt bizonyítaná, hogy a kivételes állapotok megszűntek és visszatérés történt a normális idők rendszerére”. A paktumban megállapodtak a 4039/1919. ME rendelet hatályon kívül helyezéséről is, amelyre december 24-én került sor.^[56]

Az amnesztiák az öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztésre ítéltre, az eljárás alatt állókra és az alá vonhatóakra terjedtek ki, azok kivételével, akik cselekményeiket nyereségvágyból követték el, továbbá az eljárás vagy büntetés elől külföldre távoztak.

[54] Budapesti Büntető Törvényszék Bkgy.6274/1920. BFL VII.5.c.

[55] *Az 1920. évi február hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés irományai* 11. k. 387.; *Budapesti Közlöny* 1921. augusztus 12. 1.; *Fogoly-, Fegyencörzskönyvek*.

[56] *Budapesti Közlöny* 1920. december 25. 1., 1921. december 23. 1., december 25. 2.

A kegyelmek eredményeként Váry Albert koronaügyész-helyettes 1923. március 8-i jelentése szerint – amely mutatja az ítélkezés súlyát – az elítéltek nagy része addigra szabadult. A még fogva lévő elítéltek közül 5 évet meg nem haladó szabadságvesztést kapott 86, 5–6 év közöttit 110, 6–10 év közöttit 172, 10–15 év közöttit 51, míg életfogytiglant 2 fő, de egyéni „kegyelemre ajánlatott” 116. A büntetőeljárások eredményeként a kortárs, Gratz Gusztáv szerint 68 főt végeztek ki, míg a mai történetíró, Romsics Ignác 74-ről tud.^[57]

1935-ben még sor került egy népbiztos elleni perre: az 1924-ben az országba illegálisan visszatért és akkori cselekményei miatt az 1926. augusztus 4-i ítélettel az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló bűntett miatt elítélt Rákosi Mátyást büntetésének 1934. április 25-i kitöltése után ismét bíróság elé állította az ügyészség az IM utasítása alapján. Az újabb per a Budapesti Királyi Ügyészség 1934. május 4-én kiadott – Váry 1920. április 21-i vádján nyugvó – vádirata alapján folyt felségsértés, lázadás, 44 rendbeli gyilkosság, illetve arra való felbujtás, valamint pénzhamisítás miatt. Rákosit a törvényszék 1935. február 8-án a vád szerinti bűncselekmények miatt életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte, amelyet a budapesti ítélőtábla július 1-jén helyben hagyott.^[58]

Rákosi nem töltötte ki büntetését: a Magyarország és a Szovjetunió közötti közeledés során az IM 1940. október 31-én engedélyezte, hogy az elítélt „Oroszországban élő rokonai meglátogatása céljából egy hónapi időtartamra” elutazzon. Közismert, hogy 1945-ben, a szovjet hadsereg nyomán, egy teljesen megváltozott politikai közegbe tért vissza, amikor a február 15-i 285. ME rendelet kimondta a Tanácsköztársaság alatti magatartás miatt elítéltek rehabilitását.^[59]

A restauráció során a Tanácsköztársaság előtti, majd azt követő idők szereplőivel szemben is eljárások kezdődtek. A főcsapás a legnagyobb felelősnek tekintett volt kormány-, majd államfőre, Károlyi Mihályra irányult. Ellene 1919 augusztusától magánszemélyek tettek feljelentéseket a tavaszi hatalomátvétel, továbbá vagyoni elleni bűncselekményekre felbujtás miatt, illetve hivatalból is eljárások indultak. Őt illetően viszont cáfolhatatlan tényt jelentett, hogy az alkotmánynak megfelelően a királytól kapta miniszterelnöki kinevezését, majd az uralkodó mentette fel esküje alól. Ennek kapcsán eredetileg az álláspont alakult ki – mint Váry Albert 1919. december 19-i nyomozási utasítása tartalmazta –, hogy bár az „októberi forradalom a népképviselői rendszeren és a miniszteri felelősség elvén alapuló magyar alkotmányon súlyos sérelmeket ejtett ugyan”, de ezeket „nem támadta meg. Sőt a forradalmi kormány a választójog általánosításával előkészületeket tett a népképviselői összehívása iránt.” Az akkori szereplőket illetően azt képviselte, hogy „sokan voltak jóhiszeműek, lelkes, jószándékú hazafiak, kik örömmel vettek részt abban a mozgalomban, mely a békét, Ausztriától való elszakadást, s a független Magyarországot

[57] Ad.27572/1922. IME OL K.577.; Gratz, 1935, 263.; Romsics, 2005, 32.

[58] Budapesti Királyi Büntető Törvényszék B.8771/1925. B.XIV.5736/1919/1035. Bp. 40161/1934. k. ü. BFL VII.5.c.

[59] 62387/1940.IM.VI. BFL VII.5.c. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1945, 31–32.

látszott jelenteni.” (Ezek jelentős része 1919 augusztusától a politikai élet szereplője volt, mint pl. Friedrich István, József főherceg.) Gyakorlatilag pedig „lehetetlennek és keresztülvihetetlennek” tartotta, hogy a „tömeg bolsevista bűncselekmények mellett még egy nagyobb kiterjedésű politikai bűnvádi eljárás indíttassék”. Utasítása a felségsértés miatti nyomozás során nem is az októberi történések felderítését tette feladattá, hanem annak megállapítását, hogy „kik voltak azok, akik Károlyit az októberi forradalom után körülvették, befolyásolták és vezették,... a hatalom átjásztása körül kik tevékenykedtek leginkább; kik voltak azok, akik... a szocialista és kommunista vezérekkel tárgyaltak”.^[60]

Az 1919 júliusában külföldre távozott Károlyival szemben személyét érintő intézkedést tenni nem lehetett, ezért a kormányzat vagyonának zárlatát célozta meg. Az IM utasította az ügyészséget, hogy „A hazaárulók vagyoni felelősségéről” szóló 1915:XVIII. tc. 1. §-a alapján indítványozza a bíróságnál a zár alá vételt. Az utasítás okként előírta, miszerint Károlyi 1918-ban mindent megtett azért, hogy az akkori „kormányt a háború befejezésére és a mindenáron való békekötésre kényszerítse”. Ennek érdekében „ellenséges országokbeli kémekkel érintkezett”, a hadsereg fegyelmének felbomlasztására irányuló propagandát támogatott, megalakította a katonatanácsot azért, hogy Budapest helyőrségét a forradalomnak megnyerje, s az megtagadja a törvényes parancsok teljesítését. E cselekmények megvalósították a felségsértést, hűtlenséget, lázadást, ezért szükséges a vagyonzárlat elrendelése.^[61]

Ennek megfelelően az ügyészség 1920. május 31-én indítványozta a vizsgálóbírónál a zárlat elrendelését, aki annak megfelelő végzést hozott. Ennek azonban jelentősége nem volt, mert a zár alá vételre a Károlyi család tagjainak kérelmére a Budapesti Királyi Törvényszék mint hitbizományi bíróság végzésével már 1920. május 10-én sor került, és a két jogalap ütközése miatt a polgári bíróság korábbi döntése volt hatályos. A büntetőeljárás a továbbiakban abba is maradt, a külföldi megkeresések eredménnyel nem jártak, a Károlyi Mihály tartózkodási helye szerinti Olaszország sem teljesítette azt, mivel az „érvényben levő nemzetközi jogelvek szerint jogsegélynek politikai perekben nincs helye”.^[62]

Eljárás indult a Peidl-kormány tagjai ellen is. Bár az akkori belügyminiszter, Peyer Károly a nyomozás megindulásakor munkaügyi miniszterként a Huszár-kormány tagja volt, a Budapesti Államügyészség 1919. december 18-án indítványt nyújtott be a vizsgálóbíróhoz ellene és több volt kormánytársa ellen, bűnpártolás címén, mivel az augusztus 1-jén este tartott minisztertanácson, amikor már a „tényleges hatalom birtokában voltak”, döntöttek Kun Béla és az Fkt. más tagjainak Ausztriába való távozásáról, a határátlépésük segítségéről.^[63]

[60] Bp. Áü. 61804/1919. á. ü. BFL VII.18.d.; Károlyi Mihály ellen bűnvádi eljárást rendelt el az igazságügyminiszter. *Az Est* 1919. október 8.; Váry Albert. *Virradat* 1920. augusztus 15. 1.

[61] 14360/1920. IM.IV., Bp. Főü. 5501/1920. f. ü. BFL VII.18.d.

[62] Bp. KÜ 54290/1920. k. ü., Bp. Kir. Büntető Törvényszék B.6053/1920/3., Bp. Kir. Törvényszék 40.P.64909/1915/117., 27749/1920. IM.VII. BFL VII.18.d.

[63] Bp. Áü. 27047/1919. á. ü. BFL VII.18.d.

Ezen eljárás központi kérdését az jelentette, hogy a Peidl-kormány tagjaira vonatkoznak-e az alkotmány részét jelentő „A független magyar felelős miniszterium alakításáról” szóló 1848:III. tc-nek a miniszterek büntetőjogi felelősségre vonását szabályozó 32-35. §-ai, vagyis kormánynak lehet-e tekinteni? Az IM Büntetőjogi Osztályán 1920. április 18-án készült előterjesztés szerint e testület „jelentékeny részben a bolsevista kormány gonosztevőiből alakult”, amelyet az „alkotmány keretein teljesen kívül álló budapesti munkás- és katonatanács, pusztán a felfegyverzett munkásság ad hoc terrorisztikus hatalmára támaszkodva a maga kebeléből delegált, az állami főhatalommal sem tartalmilag, sem területileg nem rendelkezett”. Ezért – „bár állítólag a proletárdiktatúra likvidálása, s a normális államélet rendjének helyreállítása céljából alakult” – ezt a „hatalmi alakulatot a szó alkotmányjogi értelmében kormánynak minősíteni nem lehet”, s így cselekményeikért a „közönséges büntető törvények alapján vonandók” felelősségre.^[64]

A polgári államszervezetet helyreállító kormánnyal szembeni véleményt azonban az IM vezetése figyelmen kívül hagyta, mivel küszöbön állt a kérdés közjogi rendezése: ennek érdekében a kormány még 1920. április 7-én a Nemzetgyűlés elé terjesztette „A miniszterek felelősségre vonása esetében követendő eljárásnak ideiglenes szabályozásáról” szóló törvényjavaslatát. Ebben leszögezte: „nem kívánta érinteni azt a kérdést, hogy rendelkezéseit a nem alkotmányos úton alakult minisztériumok tagjainak, különösen az ügynevezett népköztársaság elnökének és minisztereinek felelősségrevonása esetében is alkalmazni kell-e? Minthogy ugyanis a nemzetgyűlés elhatározásától függ, hogy ezeket a jelen javaslat rendelkezései alapján akarja-e felelősségre vonni vagy... a rendes bíróságra bízza-e, célszerűbbnek látszott, hogy a javaslat e tekintetben ne foglaljon állást”.^[65]

A kérdést a Nemzetgyűlés a Közjogi Bizottság 1920. április 28-i véleménye alapján döntötte el: ez úgy foglalt állást, hogy a javaslat rendelkezései terjedjenek ki az „1918. október 31-iki forradalom óta alakult kormányok tagjaira is – kivéve a tanácsköztársaság ún. népbiztosait”.^[66] Az ennek megfelelően elfogadott, a kormányzó által aláírt, 1920. június 24-én kihirdetett és azonnal hatályba lépett X. tc. a megváltozott politikai-közjogi helyzetnek megfelelően módosította az 1848:III. tc-et: a 16. § kimondta, hogy e törvény rendelkezéseit „alkalmazni kell arra is, akit a nemzetgyűlés mint a jelen törvény életbelépte előtt – habár nem alkotmányos úton – alakult minisztérium tagját, vagy mint az 1919. évi március hó 21-ik napja előtt alakult ügynevezett népköztársaság elnökét vagy miniszterét az 1848:III. törvénycikk 32. §-ában meghatározott valamely cselekmény vagy mulasztás miatt vád alá helyez”. Ilyenre a továbbiakban viszont nem került sor.

Ezen alkotmányjogi vonatkozású üggyel párhuzamosan egy másik eljárás is indult Peyer Károly ellen köztörvényi bűncselekmény gyanúja miatt. A katonai nyomozó szervek 1920. március 1-jén feljelentették őt a budapesti ügyészségen

[64] Szám nélküli feljegyzés, 1920. április 18. BFL VII.18.d.

[65] *Az 1920. évi február hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés irományai* I. k. 168–176.

[66] *Uo.* 273–275.

orgazdaság büntette miatt, mivel 1919 júliusában a főúri palotákból köztulajdonba vett bútorokból az elosztóhivatalnál igényelt és szállíttatott magának, valamint az általa vezetett bányász és kohómunkás szakszervezetnek, amiket kifizetett. Peyer a diktatúra bukása után visszaszállította a raktárba, illetve visszaadta a jogos tulajdonosnak a bútorokat. Váry Albert az ügy mikénti kezelése érdekében április 10-én állásfoglalást kért azzal, hogy Peyer a „mostani mérsékletet és békülékenységet hirdető sociáldemokrata pártnak egyik vezető tagja”, így az eljárásnak „bírói döntés elé vitele a politikai helyzetre esetleg zavarólag hatna”. Az IM ügy is döntött, hogy az ügyészség a nyomozást szüntesse meg, amely 1920. szeptember 30-án megtörtént.^[67]

Időközben a bűnpártolás vétsége miatti eljárás során Peyer és Peidl Ausztriába távoztak. Korábbi kormánytársaik, a népbiztosok ügyében fogvatartott, majd elítélt Ágoston Péter és Haubrich Károly volt miniszterek ellen sem folyt érdemi vizsgálat. Az ügyet a stabilizációhoz hozzájáruló Bethlen-Peyer paktum megkötését követően – az 1922. január 12-én kiadott 66444/1921. IM.IV. rendelet zárta le, amely utasította a Budapesti Királyi Ügyészséget, hogy ejtse el a vádat az ügyben. Ennek indokolása szerint nem cáfolható a terheltek azon szándéka, miszerint azért tették lehetővé Kunék távozását, mert ezzel kívánták biztosítani annak megelőzését, hogy ők „egy végső kísérletet tegyenek a tanácsrendszer uralmának ideig-óráig való meghosszabbítására”. Az ennek megfelelő indítvány alapján a vizsgálóbíró 1922. február 16-án hozott végzésével megszüntette az eljárást. Így a továbbiakban a szociáldemokrata párt parlamenti tényező lett, Peyer Károly és Peidl Gyula pedig visszakerülve a politikai életbe: hosszú időn át képviselőként tevékenykedtek.^[68]

Az írást Finkey Ferenc gondolataival lehet leghívebben befejezni, miszerint a „büntetőjog sem jus strictum, s az állam, a haza jóléte szempontjából nem okosabb dolog-e a fennálló rend ellenségeinek a feledés és a megbocsátás krisztusi ígéjével való lefegyverzése?”^[69] A XX. században ennek válaszát a politika döntései adták meg.

IRODALOM

- Barna Attila (2015): *Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19. századi Magyarországon*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr.
- Bíró Aurél (2014): A Tanácsköztársaság szereplői ellen 1919-ben indított perek iratai Budapest Főváros Levéltárában. In: *A tanácsköztársaság fővárosi karhatalmai*. Budapesti Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Galéria.

[67] Budapesti Magyar Katonai Várospancsnokság Védelmi Osztálya 1954/1920.KNY. Bp. KÜ 19037/1920. k. ü. Főü. 5579/1920. fü. Bp. KÜ 95537/1920. k. ü. BFL VII.18.d.

[68] Vizsgálat a politikusok ellen forradalmi szereplésük miatt. *Az Est* 1920. január 11. 1.; Peidlék ellen befejezte az ügyészség a vizsgálatot. *Virradat* 1920. szeptember 26. 2.; Bp. Főü. 599/1922. f. ü. Bp. Kir. Büntető Törvényszék B.6080/1920. BFL VII.18.d.

[69] Finkey, 1927, 33–34.

- *Büntetőjogi döntvénytár* (1921) XIII. Franklin, Budapest
- Dietz Károly (1920): *Októbertől - augusztusig - Emlékirataim*. Rácz V., Budapest.
- Finkey Ferenc (1927): *A politikai bűncselekmények és a büntetőtörvénykönyv*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Gratz Gusztáv (1935): *A forradalmak kora - Magyarország története 1918-1920*. Magyar Szemle Társaság, Budapest.
- Károlyi Mihály (1982): *Hit, illúziók nélkül*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- *Magyarországi Rendeletek Tára* 1945. Magyar Belügyminisztérium, Budapest.
- Márkus Dezső (szerk.) (1903, 1907): *Magyar jogi lexikon*, IV, VI. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.
- Nánási László (2015): *A jogrend szolgálatában - Váry Albert élete és működése (1875-1953)*. Legfőbb Ügyészség, Budapest.
- Romsics Ignác (2005): *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Stocker Antal (1920): *A nagy per - Cserny József és terrorista társainak bűnügye*. Magyar Országos Véderő Egyesület, Budapest.
- Ujlaki Géza (1921): *Ágoston Péter dr. védelme*. Budapest.
- Váry Albert (1919): *Vádbeszéd gyilkosság, rablás stb. büntetével vádolt Cserny József és társai bűnügyében*. Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Újságvállalata, Budapest.
- Váry Albert (1993): *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*. IV. (legális) kiadás. HOGYF EDITIO, Budapest.

- Bethlen-Peyer paktum:

[http://polhist.hu/index.php?option=com_jevents&task=icalrepeat.](http://polhist.hu/index.php?option=com_jevents&task=icalrepeat.detail&evid=142&Itemid=4)

[detail&evid=142&Itemid=4](http://polhist.hu/index.php?option=com_jevents&task=icalrepeat.detail&evid=142&Itemid=4)

- Eckartsaui nyilatkozat:

http://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/iv_karoly_eckartsaui_nyilatkozata.html

- Fogoly-, Fegyencörzskönyvek:

<http://bfl.archivportal.hu/adatbazisok/fogolynyilvantartasok>

- Folyóiratok:

<https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

- Minisztertanácsi jegyzőkönyvek:

<http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944>

- Országgyűlési dokumentumok:

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/orszaggyulesi_dokumentumok/

- Budapest Főváros Levéltára (BFL):

Budapest Királyi Büntető Törvényszék peres iratai VII.5.c.

Budapest Királyi Főügyészség büntető perek iratai VII.17.b.

Bp. Királyi Ügyészség elnöki iratai VII.18.a.

büntető perek iratai VII.18.d.

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (OL):

IM Elnöki iratai K.577.

Elnöki bizalmas iratai K.578.

